

บทที่ 2

แนวความคิดพื้นฐาน ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ครอบครัว เป็นหน่วยพื้นฐานที่สำคัญของสถาบันทางสังคม เป็นระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในครอบครัว เป็นที่ร่วมกันของกระบวนการตัดสินใจ ตลอดจนเป็นที่พึ่งพาอาศัยร่วมกัน รวมถึง การแบ่งงานกันทำระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกชายและสมาชิกหญิง

โดยทั่วไป แบบแผนการแบ่งงานซึ่งนำไปสู่ความแตกต่างระหว่างบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายมีความเป็นสากล คือ ผู้ชายเป็นผู้มีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัว ในขณะที่ผู้หญิงต้องทำหน้าที่ของภรรยาและแม่ (Giele, 1977 : 21) แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ธรรมชาติทางด้านเสรีระของผู้หญิงในด้านการให้กำเนิดบุตร และความรับผิดชอบดูแลเลี้ยงดูบุตรนั้น ไม่ได้เป็นตัวกีดกันการเข้ามาร่วมกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงที่ทำงานทั้งหลายมักมิใช่ผู้หารายได้หลัก หากเป็นเพียงผู้หารายได้เสริมให้แก่ครอบครัว บทบาทและหน้าที่เชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงยังคงจำกัดอยู่ภายใต้อิทธิพลขอบเขตของบทบาท ตามประเพณีของผู้หญิงแต่ละสังคม อาจมีประเพณีที่แตกต่างกันไม่มากนัก ในการกำหนดบทบาทของผู้หญิงจากสุดขั้วหนึ่งที่บางสังคมอาจจำกัดบทบาทของผู้หญิงให้อยู่เพียงภายใต้ขอบเขตของงานบ้าน และการเลี้ยงเด็กเท่านั้น ส่วนอีกสุดขั้วหนึ่งที่บางสังคมอาจมอบความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่แก่ผู้หญิง ดังนั้นระดับการทำงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงจะสูงหรือต่ำเพียงใด จึงน่าจะขึ้นอยู่กับว่า สังคมนิยามบทบาทของผู้หญิงไว้อย่างไร และสังคมมอบภาระทางเศรษฐกิจให้แก่ผู้หญิงมากน้อยเพียงใด การนิยามบทบาทผู้หญิงที่แตกต่างกันนี้เอง ที่อาจเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อความแตกต่าง

ของระดับการทำงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงในนานาประเทศ (Dissarोजना, 1982 : 192)

เนื่องจากครอบครัวอยู่ในฐานะ เป็นสถาบันพื้นฐานที่สมาชิกในครอบครัว ถูกคาดหวังว่าต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากพอที่จะนำไปอยู่การตัดสินใจ ใน เรื่องต่าง ๆ ร่วมกัน รวมทั้งในด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังที่ Kuznets (1978 : 187) เสนอแนะว่าครอบครัวมีความผูกพันโดยสายโลหิต การแต่งงาน เป็นการแสดงการร่วมผลประโยชน์ระหว่างคนในครอบครัว เมื่อเป็นดังนี้ ครอบครัวจึงเป็นหน่วยสำคัญของการตัดสินใจร่วมกันในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต หรือหารายได้เพื่อมาใช้จ่ายสำหรับสมาชิกในครอบครัว

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่า บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในครอบครัว เป็น บัญญัติสำคัญต่อการทำงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิง และตัวผู้หญิงเองก็เป็นสมาชิก ที่มีสิทธิร่วมตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ภายในครอบครัวได้ และระบบครอบครัวก็มี กลวิธีที่จะตอบสนองต่อความจำเป็นทางเศรษฐกิจในรูปที่แตกต่างกันออกไปแล้วแต่ สถานการณ์ โดยครอบครัวไม่จำเป็นต้องเสียรูป หรือทำให้การทำหน้าที่บางส่วน ต้องพังทลายไปแต่อย่างใด บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวซึ่งกำหนด โดยปัจจัยเพศนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นการแบ่งอย่างตายตัวเกินไป สมาชิกหญิงและ ชายอาจสามารถแลกเปลี่ยนหน้าที่บางส่วนกันได้ตามความเหมาะสมและความ จำเป็น (สุดสวาท ดิศโรจน์, 2526 : 11)

ถึงแม้ปัจจัยด้านเศรษฐกิจจะมีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อการทำงานของผู้หญิง ดังที่กล่าวแล้ว แต่ความสัมพันธ์ระหว่างความจำเป็นทางเศรษฐกิจของครอบครัว กับการทำงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงอาจเกิดขึ้นได้หากมีตัว เชื่อม ซึ่งปัจจัยด้าน การนิยามขอบเขตบทบาทตามประเพณีของผู้หญิงสังคมนั้น สามารถทำหน้าที่เป็นตัว เชื่อมความสัมพันธ์ดังกล่าว เราอาจกล่าวในเชิงทฤษฎีถึงความสัมพันธ์ของปัจจัย ทั้งสามได้ดังนี้ คือ ด้วยเหตุที่บทบาทในฐานะแม่ และภรรยา เป็นหน้าที่หลักของ ผู้หญิง ถ้าครอบครัวไม่มีความกดดันทางเศรษฐกิจเลย ผู้หญิงก็มีแนวโน้มที่จะอยู่

นอกกำลังแรงงาน ในอีกด้านหนึ่งสมมุติว่าทุกสังคมมีความกดดันทาง เศรษฐกิจใน ระดับเท่ากัน ถ้าสังคมหนึ่งนิยามบทบาทผู้หญิงว่า ให้ผู้หญิงทำงานภายใต้ขอบเขต ของงานบ้านและงานเลี้ยงเด็กเพียงเท่านั้น ในสังคมเช่นนี้ ก็จะไม่มีการจ้างงาน เชิง เศรษฐกิจเลย ส่วนในสังคมที่ค่อนข้างเข้มงวดต่อผู้หญิง ผู้หญิงจะมีแนวโน้มที่ จะทำงานเชิง เศรษฐกิจบ้าง แต่อยู่ในระดับต่ำ แต่ถ้าสังคมที่ผู้หญิงมีสถานภาพ ค่อนข้างสูง รวมทั้งการที่สังคมถือว่า ภาระทาง เศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่ง ที่สังคม กำหนดไว้ในบทบาทของผู้หญิงด้วย เช่น ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง ใต้ มักจะปรากฏว่าผู้หญิงมีแนวโน้มการทำงานเชิง เศรษฐกิจในอัตราสูง ด้วยวิถี ทางเหล่านี้เองที่ปัจจัยด้านการนิยามขอบเขตบทบาทผู้หญิง อาจสามารถทำหน้าที่ เป็นตัว เชื่อมให้มีความกดดันทาง เศรษฐกิจของครอบครัว มีผลกระทบถึงการจ้างงาน เชิง เศรษฐกิจของผู้หญิงได้ (สุดสวาท ศิริโรจน์, 2526 : 15)

อย่างไรก็ดี การที่ผู้หญิงออกมาทำงานเชิง เศรษฐกิจ และซึ่งก็ไม่สามารถที่จะละทิ้งบทบาทตามประเพณีของผู้หญิงไปได้ บทบาทเดิมของผู้หญิงที่มีต่อ ครอบครัวจึงไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปมากนัก หากยังต้องรับภาระเพิ่มในการ ออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้เพิ่มให้แก่ครอบครัว ประกอบไปกับงานดูแล บ้านเรือน ซึ่งงานบ้านนั้นเป็นงานที่มีคุณค่าและจำเป็นต่อชีวิตครอบครัว เป็นงานที่ ไม่มีเวลาสิ้นสุด ถึงแม้จะเป็นงานที่ไม่ได้ก่อให้เกิดรายได้ แต่ก็ช่วยให้ประหยัด รายจ่าย เนื่องจากถ้าไม่ทำก็ต้องจ้างหรือซื้อบริการอื่นมาแทนที่

เราจึงอาจแยกบทบาทของผู้หญิงได้ 2 ลักษณะ คือ บทบาทในการ ประกอบอาชีพ และบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูบุตร ดูแลบ้านเรือน ซึ่งจากบทบาท ตามแนวประเพณีเดิมนั้น บทบาทแรกคือการประกอบอาชีพเป็นบทบาทของผู้ชาย หรือสามี ส่วนบทบาทหลังเป็นของผู้หญิงหรือภรรยา ซึ่งเป็นการแบ่งบทบาทโดย ยึดถือความแตกต่างระหว่างเพศเป็นพื้นฐานสำคัญ แต่ในปัจจุบัน สภาพปัญหาทาง ด้าน เศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไป เป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของ สมาชิกในครอบครัว ซึ่ง Joseph H. Pleck (1979) (อ้างจาก จิราพร ดีคง,

2533 : 9-11) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์บทบาทระหว่างผู้ชายและผู้หญิง จากทฤษฎีทางสังคมวิทยา 3 แนว ดังนี้

1. แนวคิดในการมองบทบาทของผู้ชาย และผู้หญิงตามแบบประเพณีเดิม (The Traditional Perspective) แนวคิดนี้เป็นแนวคิดดั้งเดิมที่ถือว่าผู้ชายเท่านั้นที่ เป็นผู้ออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ขณะที่ผู้หญิงเป็นผู้ดูแลบ้านและเลี้ยงดูบุตร ทฤษฎีที่มีแนวคิดเช่นนี้ ได้แก่

1.1 ทฤษฎีการจำแนกความแตกต่างระหว่างบทบาท (Role Differentiation) ของ Talcott Parsons และ B.F. Bales (1955) ซึ่งเน้นบทบาทของผู้ชายในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งภายนอกครอบครัว และ บทบาทของผู้หญิงในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งภายในครอบครัว

1.2 ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) เป็นการวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์ของครอบครัว Soauzoni (1970) ได้ชี้ให้เห็นว่า บทบาทระหว่างสามี-ภรรยา นั้น เกิดจากการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน โดยที่ฝ่ายชายมีบทบาทในการหารายได้เลี้ยงครอบครัว และฝ่ายหญิงเป็นผู้ให้ความรัก และดูแลงานภายในบ้าน โดยถือเป็นการแลกเปลี่ยนความรับผิดชอบระหว่างกันและกัน

1.3 ทฤษฎีทรัพยากร (Resource Theory) Blood and Wolfe (1960) ได้ทำการศึกษาระบบความสัมพันธ์ระหว่าง สามี-ภรรยา โดยอธิบายว่า การจำแนกหน้าที่ระหว่างสามีกับภรรยา อยู่บนพื้นฐานแห่งทรัพยากรคู่สมรส ซึ่งพบว่า ความรับผิดชอบต่องานภายในครอบครัวของผู้ชายจะมีความสัมพันธ์กลับกันกับระยะเวลาที่ต้องทำงานนอกบ้าน จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้ชายเป็นผู้นำในการหาเลี้ยงครอบครัว

2. แนวคิดในการมองบทบาทระหว่างผู้ชาย ผู้หญิง ในลักษณะการเอารัดเอาเปรียบ (The Exploitation Perspective) ในปี 1970 มีทฤษฎีที่ศึกษามองบทบาทระหว่างสามี-ภรรยา โดยเน้นที่สิทธิของผู้หญิง (Feminism) โดยมุ่งพิจารณาภาระอันไม่เป็นธรรมที่ผู้หญิงต้องรับผิดชอบต่องานบ้านและการดูแลบุตร ซึ่งงานเหล่านี้ถูกถือว่าเป็นงานด้อยคุณค่า ไม่มีเกียรติ นักสังคมวิทยา เช่น Mainardi (1971) Polatnic (1973) Farrell (1974) ได้แสดงข้อคิดเห็นจากงานวิจัย กระตุ้นให้ผู้ชายเข้ามามีส่วนในการรับผิดชอบภายในบ้าน และปลดปล่อยอำนาจให้แก่ผู้หญิง ซึ่งก่อให้เกิดแนวคิดในการนำระบบครอบครัวไปสู่หลักแห่งความเสมอภาค ในด้านการใช้อำนาจและความรับผิดชอบหน้าที่ของผู้ชายและผู้หญิงในสถาบันครอบครัว

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้ชายและผู้หญิง (The Changing role Perspective) แนวคิดนี้ได้มีผู้กล่าวไว้หลายราย เช่น Myrdal and Klein (1956) ได้เสนอแนะให้ผู้หญิงเปลี่ยนแปลงบทบาทที่ต้องรับผิดชอบให้มีทั้ง 2 ด้าน คือ บทบาทด้านการประกอบอาชีพ และบทบาทกับครอบครัวและ Young and Willmott (1974) ได้อธิบายมโนทัศน์ใหม่ของครอบครัวที่เรียกว่า Symmetrical Family ซึ่งผู้ชายและผู้หญิงจะเป็นผู้ร่วมรับผิดชอบบทบาทต่าง ๆ ภายในครอบครัวด้วยกัน นั่นคือ ผู้หญิงจะออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ในขณะที่ผู้ชายก็ต้องเข้ามาช่วยทำงานบ้านด้วย

จากแนวคิดทั้ง 3 ข้างต้นทำให้เห็นถึงบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้ชายและผู้หญิง และจากสภาพทางสังคมเศรษฐกิจในปัจจุบันที่ก่อให้เกิดความจำเป็นต่อการต้องออกไปทำงานนอกบ้านของผู้ชายและผู้หญิง เพื่อช่วยกันหารายได้มาจุนเจือครอบครัว จึงมีแนวโน้มสู่การแสดงบทบาทร่วมระหว่างผู้ชายและผู้หญิง โดยเฉพาะบทบาทร่วมในการหารายได้เข้าสู่ครอบครัว ซึ่งเราอาจกล่าวได้ว่าความแตกต่างระหว่างเพศจะไม่เป็นข้อกีดกันในการแบ่งบทบาทหน้าที่ของผู้ชายและผู้หญิงภายในครอบครัวอีกต่อไป แต่การแบ่งบทบาทหน้าที่นั้นจะขึ้นอยู่กับการตกลงร่วมกันระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวนั่นเอง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

การศึกษาการใช้แรงงานสตรีเชิงเศรษฐกิจของครอบครัวในชนบทครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการใช้แรงงานสตรีเชิงเศรษฐกิจของครอบครัวในชนบทมาศึกษา โดยศึกษาจากงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และเลือกศึกษาเฉพาะปัจจัยที่คาดว่าจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์มากที่สุด เพื่อนำมาเป็นตัวแปรอิสระในการศึกษานี้ คือ อายุของผู้หญิง ระดับการศึกษาของผู้หญิง ขนาดของครอบครัว อาชีพหลักของครอบครัว ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว การครอบครองปัจจัยการผลิตของครอบครัว การตัดสินใจของครอบครัว และบทบาทของผู้หญิงในครอบครัว ซึ่งแต่ละปัจจัยที่กล่าวมามีวัตถุประสงค์ในการนำมาใช้ในการศึกษานี้ คือ

อายุของผู้หญิง ความแตกต่างในด้านของอายุที่มีผลต่อการเข้าสู่แรงงานและลักษณะของงานที่ทำ เนื่องจากอายุสามารถเป็นสิ่งบ่งบอกศักยภาพของการทำงานของบุคคลได้ ผู้ที่มีอายุไต่ย่อมเข้าสู่แรงงาน และใช้กำลังแรงงานมากกว่าผู้ที่มีอายุสูง จึงอาจกล่าวได้ว่า อายุของผู้หญิงที่แตกต่างกัน ย่อมมีการใช้แรงงานสตรีเชิงเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ดังเช่น

Sindey Goldstein, Alice Goldstein และ Penpron Tirasawat (1972) ศึกษาเรื่อง The Influence of Labor Force Participation and Education on Fertility in Thailand พบว่า ในเขตชนบทนั้น สตรีที่มีอายุระหว่าง 13-19 ปี เข้าอยู่ในกำลังแรงงานร้อยละ 88.7 กลุ่มอายุ 20-50 ปี ร้อยละ 96 และกลุ่มอายุ 50 ปีขึ้นไป ร้อยละ 70 เห็นได้ว่า ในเขตชนบทนี้ อายุไม่ได้ก่อให้เกิดความแตกต่างในจำนวนของสตรีที่เข้าทำงานในภาคเกษตรกรรมมากนัก

ระพีพรรณ หุ่นพานิช (2520) ศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบ ลักษณะการทำงานของสตรีไทยในเขตเมืองและชนบท พบว่า สตรีที่ประกอบอาชีพ

ด้านค่าขายและบริการ ร้อยละของสตรีที่ทำงานด้านนี้ จะสูงขึ้นตามอายุ เช่น สตรี กลุ่มอายุ 15-24 ปี ประกอบอาชีพด้านค่าขายและบริการ ร้อยละ 15 ของสตรีที่ประกอบอาชีพนี้ ในขณะที่สตรีกลุ่มอายุ 45 ปีขึ้นไปประกอบอาชีพประเภทนี้ ถึงร้อยละ 36.8 ของสตรีที่ประกอบอาชีพด้านค่าขายและบริการทั้งหมด

ระดับการศึกษาของผู้หญิง การศึกษานับว่ามีบทบาทสำคัญต่อลักษณะการทำงานและประเภทของอาชีพ ระดับการศึกษาที่ต่างกันมักจะทำให้เกิดความแตกต่างในประเภทของอาชีพ ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง มักจะทำงานประเภทวิชาชีพ ส่วนผู้ที่มีการศึกษาในระดับต่ำหรือไม่ได้เข้ารับการศึกษามักจะทำงานประเภทวิชาชีพมือที่ต้องใช้แรงงานและได้รับค่าจ้างตอบแทนต่ำ เช่น ผลการศึกษาของ

นิพนธ์ เทพวัลย์ (2517) เรื่อง การศึกษาถึงการทำงานของสตรีในเขตเมืองกับภาวะเจริญพันธุ์ พบว่า สตรีที่ประกอบอาชีพส่วนตัว หรือช่วยธุรกิจของครอบครัวนั้น ส่วนใหญ่มีการศึกษาไม่เกินชั้นมัธยมศึกษา และเตรียมอุดมศึกษา หรือเทียบเท่า ส่วนสตรีที่ทำงานและมีการศึกษาระดับวิทยาลัยขึ้นไปนั้น ทั้งหมดเป็นสตรีที่มีสถานภาพการทำงานเป็นนายจ้างและลูกจ้าง

ระพีพรรณ นุ่นพานิช (2520) พบว่าสตรีในเขตชนบทส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร มีการศึกษาระดับประถมปีที่ 4 ขึ้นไป และจำนวนการทำงานมักจะเพิ่มขึ้นตามระดับการศึกษาของบุคคลด้วย

ขนาดของครอบครัว จำนวนสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครอบครัวที่แตกต่างกันย่อมส่งผลถึงภาวะความรับผิดชอบของครอบครัวที่มากขึ้นตามจำนวนสมาชิก ความจำเป็นในด้านการแบ่งงานกันทำของสมาชิกภายในครอบครัวจึงมีมากขึ้น ซึ่งตรงข้ามกับครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกน้อย ที่ส่งผลให้ภาวะรับผิดชอบของครอบครัวน้อยลงตามจำนวนสมาชิก จึงอาจกล่าวได้ว่า ขนาดของครอบครัวที่แตกต่างกันย่อมมีการใช้แรงงานสตรีเชิงเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ดังเช่น

ชูเพ็ญศรี วงศ์พุทธา (2513) ได้ศึกษาปัจจัยที่ทำให้วัยรุ่นของไทยในชนบทเลือกทำงานหรือศึกษาต่อหลังจากการศึกษามาภาคบังคับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงลักษณะ เกี่ยวกับการเข้าสู่แรงงานของประชากรวัยรุ่นในเขตชนบท (อายุระหว่าง 11-19 ปี) พบว่า เยาวชนที่มาจากครอบครัวขนาดใหญ่มีโอกาสเข้าสู่ตลาดแรงงานมากกว่าเยาวชนที่มาจากครอบครัวขนาดเล็ก

Paitoonpong (1976) ศึกษาเรื่อง The Labor Supply of Thailand an Empirical Analysis of the Determinants of Participation Rates. โดยศึกษาทั้ง 71 จังหวัด พบว่าอัตราการเข้าร่วมแรงงานของผู้หญิง ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ หลายปัจจัย ซึ่งปัจจัยทางด้านขนาดของครอบครัว เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในทางบวกต่ออัตราการเข้าร่วมแรงงานของผู้หญิง

อาชีพหลักของครอบครัว การประกอบอาชีพที่แตกต่างกันของแต่ละครอบครัวย่อมมีความจำเป็นในการใช้แรงงานที่ต่างกัน อาชีพบางอาชีพจำเป็นต้องใช้แรงงานในปริมาณมาก เช่น อาชีพเกษตรกรรม แขนวโหนดที่จะต้องใช้แรงงานสตรีเพื่อช่วยในการประกอบอาชีพก็มากขึ้น แต่บางอาชีพไม่มีความจำเป็นต้องใช้แรงงานในครอบครัวช่วยเหลือในการประกอบอาชีพเลย เช่น อาชีพรับราชการ นอกจากนี้ การประกอบอาชีพของครอบครัวยังเป็นสิ่งนอกถึงรายได้ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวอีกด้วย จะเห็นว่า อาชีพเกษตรกรรมนับเป็นอาชีพที่นำมาซึ่งรายได้ที่ค่อนข้างต่อและไม่แน่นอน เนื่องจากต้องพึ่งพาธรรมชาติหรือสภาพดินฟ้าอากาศในการประกอบอาชีพ ดังนั้น ความจำเป็นที่จะต้องพึ่งแรงงานของสมาชิกในครอบครัว เพื่อทำงานเชิงเศรษฐกิจสำหรับการแบ่งรับภาระของครอบครัวจึงเพิ่มขึ้นตามลำดับ จะเห็นได้จากการศึกษาเหล่านี้

Ernest W. Burgess และคณะ (1963) กล่าวว่า ลักษณะสำคัญของครอบครัวเกษตรกรรม คือ สมาชิกทุกคนร่วมกันทำธุรกิจของครอบครัว ทำให้ภรรยาในครอบครัวแบบเกษตรทำงานหนักร่วมกับสามีในงานต่าง ๆ

ถวิล ทาเกิด (2518) ศึกษาการใช้ประโยชน์แรงงานของครอบครัวชาวชนบทที่ทำการเกษตรในบางห้องที่ ในจังหวัดอยุธยา เชียงใหม่ และขอนแก่น พบว่า ครอบครัวในชนบทส่วนใหญ่จะทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก และมีอาชีพรอง เพราะงานด้านการเกษตรจะทำกันเป็นบางฤดู เมื่อว่างจากงานหลักก็จะทำอาชีพรอง เพื่อเป็นการหารายได้อีกทางหนึ่ง

ระพีพรรณ คุ้มพานิช (2520) พบว่า ในเขตชนบทของไทยนั้น ยึดถือเอาการเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก และผู้หญิงสามารถเข้าร่วมในแรงงานประเภทนี้ได้ในทุกกลุ่มอายุ และมีจำนวนถึงร้อยละ 75.4

ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว เศรษฐกิจของครอบครัว เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้แรงงานเชิงเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก เนื่องจากเมื่อรายได้หรือระดับฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ย่อมเป็นปัญหาต่อการดำรงชีพของสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวจึงมีความจำเป็นต้องใช้แรงงานสตรีเชิงเศรษฐกิจ เพื่อนำรายได้เข้าสู่ครอบครัวมากขึ้นเป็นการแบ่งเบาภาระของครอบครัว ตรงกันข้ามหากครอบครัวมีรายได้หรือระดับฐานะทางเศรษฐกิจสูง สภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกภายในครอบครัวย่อมอยู่ในเกณฑ์ดี ความจำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานสตรีเพื่อทำงานเชิงเศรษฐกิจย่อมน้อยลง หรือไม่มีเลย ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ

Paitoonpong (1976) พบว่า อัตราค่าจ้างของผู้หญิงมีนัยสำคัญกับอัตราการเข้าสู่กำลังแรงงานหญิง ผู้หญิงสนใจค่าจ้างที่สูง และเมื่อรายได้ของครอบครัวสูง ผู้หญิงก็เข้าสู่กำลังแรงงานน้อยลง

ถวิล ทาเกิด (2518) พบว่า ครอบครัวของชาวชนบทส่วนใหญ่มักจะเป็นครอบครัวที่ยากจน

ระพีพรรณ หุ่นพานิช (2520) พบว่า ในเขตชนบท แม้ว่าส่วนใหญ่จะ
 ดำเนินการเกษตรกรรม แต่เมื่อแยกออกตามฐานะ เศรษฐกิจแล้ว ความแตกต่าง
 ก็ปรากฏให้เห็น คือ ผู้หญิงที่มีฐานะ เศรษฐกิจต่ำ มักจะประกอบอาชีพประเภทใช้
 แรงงานมากกว่าผู้หญิงที่มีฐานะ เศรษฐกิจสูง และในเขตชนบทซึ่งมีภาวะทาง
 เศรษฐกิจในรูปเกษตรกรรม ผู้มีฐานะทาง เศรษฐกิจดี มักเป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมาก
 ประกอบทั้งงานที่ทำนอกบ้านในเขตชนบทมักเป็นงานในรูปของลูกจ้างทาง
 การเกษตร จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้หญิงที่มีฐานะยากจนออกประกอบอาชีพนอกบ้าน
 สูงกว่าผู้หญิงที่มีฐานะอื่น เนื่องด้วยไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง

การครอบครองปัจจัยการผลิตของครอบครัว ปริมาณของการครอบครอง
 ทรัพย์สินที่เป็นปัจจัยในการผลิตหรือปัจจัยในการประกอบอาชีพของครอบครัว ย่อม
 ส่งผลถึงความต้องการแรงงานของครอบครัว มาก หรือน้อย ตามปริมาณของการ
 ครอบครองปัจจัยเหล่านั้น ดังนั้น การใช้แรงงานสตรีเชิง เศรษฐกิจของครอบครัว
 มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับการครอบครองปัจจัยการผลิตด้วยเช่นกัน ครอบครัวที่มี
 ที่ดินหรือพื้นที่ในการทำเกษตรมาก มีสัตว์เลี้ยงไว้ใช้งานมาก มีเครื่องมือหรือ
 อุปกรณ์ในการประกอบอาชีพของครอบครัวมาก ย่อมมีการใช้แรงงานสตรีมากกว่า
 ครอบครัวที่มีพื้นที่ในการทำเกษตรน้อย มีสัตว์เลี้ยงไว้ใช้งานน้อย หรือมี
 เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการประกอบอาชีพของครอบครัวน้อย จะเห็นได้จาก

ถวิล ทาเกิด (2518) ได้ศึกษาการใช้ประโยชน์แรงงานของ
 ครอบครัวชาวชนบทที่ทำการเกษตรในบางท้องที่ ในจังหวัดอยุธยา เชียงใหม่
 และขอนแก่น พบว่า ปัจจัยขนาดพื้นที่เพาะปลูกมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการใช้
 แรงงานในครัวเรือน โดยครอบครัวที่มีขนาดพื้นที่มาก ปริมาณงานก็มีมากขึ้น การ
 ใช้แรงงานในครอบครัวก็ย่อมมากขึ้น

องยุทธ แฉล้มวงศ์ (2528) ศึกษาเรื่องการเข้าร่วมแรงงานของ
 สตรีในการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นบ้านในชนบทของประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลปี
 พ.ศ. 2523 ศึกษาในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ขอนแก่น และร้อยเอ็ด พบว่า ผู้หญิง

ในจังหวัดเชียงใหม่มีอัตราการมีงานทำสูงสุกกว่าจังหวัดอื่น ๆ และตัวกำหนดอัตราการมีส่วนร่วมการทำงานของหญิงขึ้นอยู่กับการถือครองที่ดิน ถ้ามีการถือครองที่ดินมาก ผู้หญิงจะมีส่วนร่วมในการทำงานสูง

การตัดสินใจของครอบครัว ผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของครอบครัวย่อมมีอิทธิพลต่อการใช้แรงงานสตรีเชิงเศรษฐกิจ เนื่องจากก่อนการเข้าใช้แรงงานของผู้หญิงจะต้องผ่านกระบวนการตัดสินใจของครอบครัว เพื่อวิเคราะห์หาข้อดีและข้อเสียของการที่จะใช้แรงงานผู้หญิง

พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ (2514) ได้ให้ความเห็นได้ว่า สำหรับเมืองไทยเรานั้น ฐานะของสตรีดีมากมานานแล้ว เนื่องจากเราเป็นประเทศกสิกรรมอำนาจในครอบครัวย่อมอยู่กับฝ่ายหญิง อีกประการหนึ่งของสตรีไทยทำงานหนักกว่าผู้ชายอยู่เสมอเพราะนอกจากงานบ้านแล้ว งานทำไร่ทำนา สตรีก็ทำเท่า ๆ กับชาย

เนเหนี่ย ไซยสุค (2520) ศึกษาสภาพของสตรีไทยในชนบทจังหวัดฉะเชิงเทรา และลำปาง พบว่า สตรีชนบทในจังหวัดทั้งสองได้มีบทบาทร่วมกับสามีในการตัดสินใจเพื่อกู้เงิน การตัดสินใจขายผลผลิตที่ผลิตได้ นอกจากนี้สตรีร้อยละ 71 มีความเห็นว่า สามีไม่ควรเป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมของครอบครัวเพียงฝ่ายเดียว และชายร้อยละ 96 เห็นด้วยว่า สามีและภรรยาควรรับผิดชอบต่อครอบครัวโดยเท่าเทียมกัน

อาภรณ์พันธ์ จันทรสว่าง (2523) ศึกษาเรื่องแม่บ้านเกษตรกรกับการพัฒนาประเทศ พบว่า ลักษณะเด่นอันเป็นแบบแห่งการตัดสินใจของครอบครัวเกษตรกรไทย คือ ถือการตัดสินใจร่วมกันเป็นใหญ่ มักจะมีการปรึกษาหารือกันก่อนระหว่างสามีและภรรยา และยังมีข้อนำสั่ง เสดมบางประการคือ กิจกรรมหรืองานใดก็ตาม ถ้าถูกสังคมนองหรือคาดหวังว่าเป็นงานของผู้หญิง แนวโน้มของการตัดสินใจของแม่บ้านเิดโดยลำพังในกิจกรรมหรืองานนั้นก็สูงขึ้น

บทบาทของผู้หญิงในครอบครัว บทบาทของผู้หญิงที่ได้รับจากครอบครัว หรือชุมชนนั้น ๆ ย่อมแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ซึ่งมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และค่านิยมที่ต่างกัน บทบาทและหน้าที่เชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงซึ่งยังถูกจำกัด อยู่ภายใต้อิทธิพลขอบเขตของบทบาทตามประเพณีของผู้หญิงในแต่ละสังคม ก็ย่อม จะแตกต่างกันไม่มากนักน้อย ดังเช่น

Wendell Blanchard (1958) (อ้างจาก นิติยา บุญทวี 2531, 34) กล่าวว่า หญิงในชนบทมีบทบาทสำคัญเท่าสามีทุกอย่าง แม้แต่การบดกรอง หมูบ้านเธออาจไปเป็นตัวแทนสามีในการพบปะกับผู้บริหาร เมื่อสามีไม่ว่าง และ เธออาจเป็นผู้จัดการเรื่องการค้าขายของจากตลาด โดยเฉพาะการขายผลิตภัณฑ์ ในไร่นาเป็นรายได้สำคัญของครอบครัว เธอไม่เพียงแต่เป็นผู้จัดการการใช้จ่าย ในบ้านเท่านั้น แต่เป็นผู้ถือกระเป๋าเงินด้วย ถ้าเธอไม่อาจควบคุมการใช้จ่ายและ รายได้ของครอบครัว เธอก็มีสิทธิ์มีเสียงในการตัดสินใจเพื่อประโยชน์ของ ครอบครัว

จากรายงานการศึกษา เพื่อการจัดทำแผนพัฒนาสตรีระยะยาว 2526 กล่าวไว้ว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเป็น เครื่องกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศ ผลของการใช้แผนพัฒนา เป็นตัวกำกับ ในการเร่งรัดพัฒนาประเทศ มีส่วนสำคัญในการทำให้รายได้ต่อหัวต่อปีของประเทศ เพิ่มขึ้นตามเป้าหมาย แต่การกระจายรายได้ระหว่างภาคและบุคคลกลุ่มต่าง ๆ กลับมีช่องว่างมากขึ้น เพราะว่าแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 1-4 ของ ไทยให้ความสำคัญกับการเพิ่มรายได้ประชาชนมากกว่าการกระจายรายได้ และการบริการเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม ประกอบกับภาวะข้งก้งทาง เศรษฐกิจในประเทศไทย ในช่วงปี 2515-2517 ทำให้ครอบครัวส่วนใหญ่มีรายได้ ไม่พอกับค่าใช้จ่าย ผู้หญิงจำนวนมากทั้งในเมืองและชนบทต้องออกไปทำงานหา รายได้มาช่วยครอบครัว นอกเหนือจากการะงานในบ้าน

วิไลวงศ์ กฤษณะภักดิ์ (2528) ศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้หญิงอีสาน ในการเกษตรเสนอว่า ผู้หญิงมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการ เกษตรนอกเขตประเภท และทุกขั้นตอนของการทำนาทำไร่ การเลี้ยงสัตว์และจับสัตว์น้ำ การปลูกผักสวนครัว การดักน้ำ หาเห็ด การสีข้าวตำข้าว ตลอดจนการนำสิ่งของไปขายที่ ตลาด และการจัดซื้อสิ่งของกลับมาสำหรับอุปโภคบริโภค และยังมีหน้าที่หุงหา อาหารเลี้ยงลูกอีกด้วย

จากแนวความคิดพื้นฐานสภาพของชุมชน และปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้แรงงานสตรี เจริญเศรษฐกิจของครอบครัวในชนบทที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเหตุให้มีผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษาในเรื่องการใช้แรงงานสตรี เจริญเศรษฐกิจของ ครอบครัวในชนบท ชุมชนเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย โดยจะได้นำ เสนอภาพลักษณะทั่วไปของชุมชนบ้านเมืองเก่าในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย